Halfjaarlijks mededelingenblad van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap

Ponder

Verlijden, verleed, verleden
• Een lotje uit de loterij
Marianne Eisma

Goena Goena
• Boekrecensie
J.G. Gräler

Ars Notariatus
• Pandrecht in de notariële praktijk
P.A. Stein

Het notarieel woordenboek
Ben Duinkerken

De akte van redemptie van het Haagse Bos
Ben Duinkerken

Aanschouwelijk onderwijs: ABN Amro
Corine Hendriks

Lieve nichten, lieve neven, ...
P.H.M. Gerver

Het signet van de notaris
Caspar van Heel

Uit het Archief
• Geloofsbrieven
Ph. Maarschalkerweerd

Nummer 23 • December 2007

VERENIGING **Hendrick de Keyser**

Schenken of nalaten aan een cultureel doel

Buitenplaats 'Nijenburg' te Heiloo

Woont uw cliënt in een bijzonder monumentaal pand?

Dan bestaat de mogelijkheid dit huis voor het nageslacht te bewaren door het te schenken aan Vereniging Hendrick de Keyser.

Vereniging Hendrick de Keyser heeft als doel het behoud van architectonisch of historisch waardevolle huizen en hun interieur. Zij doet dit sinds 1918 door verwerving van bijzondere monumenten, die na restauratie worden verhuurd. Eenmaal verworven huizen worden nooit meer verkocht. Het bezit van de Vereniging omvat 360 huizen, waaronder diverse topstukken van architectuur met een onvervangbare waarde. De Vereniging telt ongeveer 3000 leden. Natuurlijk is het ook mogelijk om de 'monumentenzorg' te steunen door financiële schenkingen of erflatingen aan Vereniging Hendrick de Keyser (vrijgesteld van schenkings- en successierechten).

CBF KEUR VOOR GOEDE DOELEN

Keizersgracht 743
1017 DZ Amsterdam
Telefoon 020 521 06 30
Telefax 020 521 06 39

Website www.hendrickdekeyser.nl
E-mail info@hendrickdekeyser.nl
Bank 41.18.40.207
Giro 48718

B RAADGEVEND BUREAU BORGDORFF

Sinds 1984 een vraagbaak voor kandidaat- notarissen die een plezierige baan zoeken.

Raadgevend bureau voor notarissen
Coolsingel 75, 3012 AD Rotterdam
Telefoon 010 - 213 0355
Fax 010 - 213 0993

"Ponder" volgens Van Dale:

unster, een soort evenaar met aan de ene zijde een haak en aan de andere een gewicht dat men af- en aanschuift, balans met ongelijke armen.

C O L O F O N

Ponder:
halfjaarlijks mededelingenblad van de Stichting tot Bevordering der Notariële Wetenschap, van Eeghenstraat 222, 1071 GM Amsterdam
Telefoon: 020 675 6479
Fax: 020 679 0358
Email algemeen: info@notarielestichting.nl
redactiesecretaris: inesvangasselt@notarielestichting.nl
Website: www.notarielestichting.nl
Postbanknummer: 554704

Redacteuren:
W. Bosse
B. Duinkerken
P.H.M. Gerver
Liesbeth van der Marck
B.C.M. Waaijer

Redactiesecretaris:
Inés M. van Gasselt

Lay-out/productie:
Francien van Maasdijk
Grafisch Bureau Schaefer

Foto's:
Omslag : Maarten Brinkgreve
pag. 6 : Anne Roos

De publicatie is mede mogelijk gemaakt door:
Raadgevend Bureau Borgdorff te Rotterdam, Vereniging Hendrick de Keyser te Amsterdam, Kluwer Juridische Uitgevers te Deventer, Niehoff Werning & Kooij te Soest.

Aan dit nummer werkten mee:
Ben Duinkerken, *rechtshistoricus, oud-notaris*
Marianne Eisma, *kunsthistorica*
P.H.M. Gerver, *oud-notaris, emeritus hoogleraar notarieel recht Universiteit van Amsterdam*
J.G. Gräler, *notaris te 's-Hertogenbosch*
J.J.A. de Groot, *voorzitter Notariële Stichting, oud-notaris, universitair docent Universiteit van Amsterdam*
Caspar van Heel, *rechtshistoricus, werkzaam van 1974 tot en met november 2006 als provinciaal archiefinspecteur in Overijssel*
Corine Hendriks, *redacteur elektronische Nieuwsbrief, Universiteit Leiden*
Ph. Maarschalkerweerd, *directeur Koninklijk Huisarchief Den Haag*
Liesbeth van der Marck, *conservator Notariële Stichting*
P.A. Stein, *emeritus hoogleraar Universiteit van Amsterdam*

ISSN: 1385-7428

Inhoud

TEN GELEIDE ..... **4** J.J.A. de Groot

UIT HET ARCHIEF ..... **5** Ph. Maarschalkerweerd
Geloofsbrieven

VERLIJDEN, VERLEED, VERLEDEN ..... **6** Marianne Eisma
Een lotje uit de loterij

LIEVE NICHTEN, LIEVE NEVEN,... ..... **7** P.H.M. Gerver

GOENA GOENA ..... **8** J.G. Gräler
Boekrecensie

DE AKTE VAN REDEMPTIE VAN HET HAAGSE BOS ..... **10** Ben Duinkerken

ARS NOTARIATUS ..... **15** P.A. Stein
Pandrecht in de notariële praktijk

AANSCHOUWELIJK ONDERWIJS: ..... **16** Corine Hendriks
De gebeurtenissen rond ABN Amro

HET NOTARIEEL WOORDENBOEK ..... **18** Ben Duinkerken
Doodstraf

HET SIGNET VAN DE NOTARIS (20) ..... **18** Caspar van Heel
Overijssel (slot)

POSTACADEMISCH ONDERWIJS ..... **19** Redactionele mededeling
Eerste halfjaar 2008

IMPONDERABILIA ..... **19** Liesbeth van der Marck

Publieke schrijver

Ten Geleide

Onze penningmeester, mr J. Borren, heeft besloten om zijn functie bij de Stichting neer te leggen en andere werkzaamheden in zijn beperkte vrije tijd op zich te nemen. De heer Borren heeft de Stichting in verschillende hoedanigheden van zijn grote capaciteiten laten profiteren. Zijn eerste optreden binnen de Stichting was in 1983 als student-assistent in de toenmalige wat krakkemikkige huisvesting aan de Herengracht in Amsterdam. Wij betreuren het dat hij ons bestuur gaat verlaten, maar hebben er begrip voor dat hij thans elders, maar gelukkig weer wel ten dienste van het notariaat, zijn kunde zal aanwenden. De Stichting is hem bijzonder dankbaar.

Rolandinus Passageri op zijn leerstoel te Bologna, miniatuur, omstreeks 1480

Enige tijd geleden heb ik aangekondigd, dat de Raad van Toezicht een commissie Toekomst heeft ingesteld. Het blijkt dat de gedachtevorming daarover meer tijd vergt dan verwacht. Hopelijk echter kan ik u in de volgende *Ponder* daarover al iets meer vertellen.

De Raad van Toezicht heeft besloten op verzoek van de Radboud Universiteit een bijzondere leerstoel Grondslagen van het notarisambt in rechtshistorisch en rechtssociologisch perspectief in te stellen. Het is verheugend dat er thans ook buiten Amsterdam een bijzondere leerstoel vanwege de Stichting komt. Dat deze ook een rechtshistorische component heeft maakt het alleen maar beter. Gezien de huidige financiële mogelijkheden van faculteiten zal aan rechtshistorie in het algemeen en die van het notariaat in het bijzonder voorshands nauwelijks aandacht worden besteed, terwijl het belang daarvan evident is.

Tenslotte kan ik u melden dat de Koninklijke Bibliotheek een 40-tal prenten over Hugo de Groot aan de Stichting heeft geschonken. Wij hebben deze gretig aanvaard.

Ik wens u weer veel plezier met deze *Ponder*.

J.J.A. de Groot
Voorzitter

Uit het archief

Geloofsbrieven

Hagenaars kijken doorgaans niet op wanneer ze in het stadsverkeer auto's ontwaren van diplomaten, bewindslieden, rechters van internationale gerechtshoven en bijbehorend veiligheidspersoneel. Slechts de tweewekelijkse stoet op woensdagochtend bestaande uit een galakoets met tweespan en twee lakeien in galatenue, een volgrijtuig met één lakei en een escorte van de bereden politie Haaglanden vermag enige aandacht trekken. In de galakoets bevindt zich de nieuw benoemde ambassadeur van een van de circa 175 landen waarmee Nederland diplomatieke contacten onderhoudt, zijn of haar partner en een Kamerheer. In de koets daarachter volgt de staf van het gezantschap. Aangekomen bij paleis Noordeinde betreedt het gezelschap na inspectie van een erewacht en het aanhoren van het desbetreffende volkslied het paleis waar zich de ceremonie rond het aanbieden van de geloofsbrieven ontrolt zoals dat al eeuwenlang in feite gebeurt. In aanwezigheid van de minister van Buitenlandse Zaken, diens staatssecretaris of secretaris-generaal biedt de te accrediteren ambassadeur zijn brieven aan het staatshoofd aan, waarna ook de partner van de ambassadeur en zijn staf zich bij het gezelschap voegen voor een kort onderhoud. Grotendeels volgt deze procedure rond de accreditering nog steeds de "bepalingen omtrent de audiëntien door Hunne Majesteiten aan ambassadeurs en gezanten te verlenen" uit 1815. Het aanbieden van geloofsbrieven gaat evenwel verder terug in de tijd, zij het dat het in de periode van de Republiek der Verenigde Nederlanden van het krachtenveld tussen Staten-Generaal en Stadhouder afhing aan wie geloofsbrieven werden aangeboden.

Volkenrechtelijk gezien zijn geloofsbrieven akten waarbij het ene staatshoofd het andere staatshoofd laat weten dat de brenger van de brief namens de afzender bevoegd is op te treden en aldus "gevolmachtigde" is van zijn of haar Staatshoofd. Kortom, de ontvangende partij wordt verzocht geloof te hechten aan hetgeen de gezant opmerkt als ware het zijn of haar superieur die zelf sprak.

Een van de bekendste gezanten die ooit in Den Haag geaccrediteerd was, is de latere Amerikaanse president John Adams (1735-1826). Adams, die mede aan de wieg stond van de Onafhankelijkheidsoorlog, kwam in 1780 naar Nederland met de bedoeling de Verenigde Staten als onafhankelijke, dus soevereine staat door de Staten-Generaal erkend te krijgen. Makkelijk ging dit niet, omdat men de verhouding met het Verenigd Koninkrijk niet al te zwaar op de proef wilde stellen. Het getuigt van de grote diplomatieke gaven van Adams dat zijn missie slaagde en hijzelf tot Amerikaans gezant in Nederland werd benoemd.

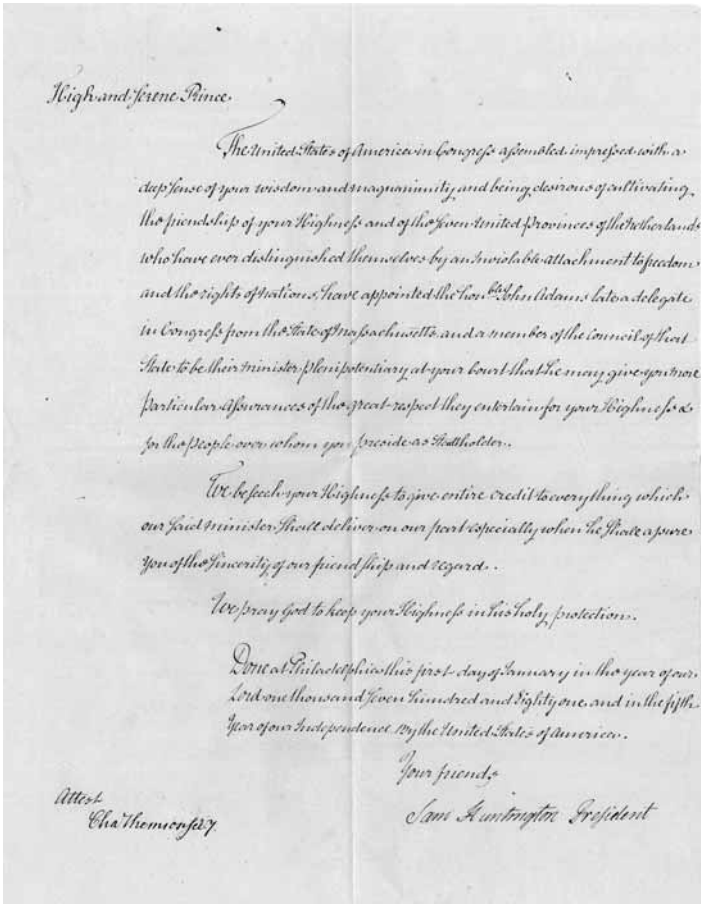

High and Mighty Prince.

The United States of America in Congress assembled, impressed with a deep sense of your wisdom and magnanimity, and being desirous of cultivating the friendship of your Highness and of the Seven United Provinces of the Netherlands who have ever distinguished themselves by an inviolable attachment to freedom and the rights of nations, have appointed the Hon.ble John Adams late a delegate in Congress from the State of Massachusetts and a member of the Council of that State to be their minister plenipotentiary at your Court that he may give you more particular assurances of the great respect they entertain for your Highness &c. & for the people over whom you preside as Stadtholder.

We beseech your Highness to give entire credit to everything which our said minister shall deliver on our part especially when he shall assure you of the sincerity of our friendship and regard.

We pray God to keep your Highness in his holy protection.

Done at Philadelphia the first day of January in the year of our Lord one thousand seven hundred and eighty one, and in the fifth year of our Independence by the United States of America.

Your friends

Attest Cha Thomson Sy. Sam Huntington President

Brieve van credentie

Op 1 januari 1781 overhandigde hij zijn "brieve van credentie" aan Stadhouder Willem V. De kern van deze brief luidt; "[…] have appointed the honorable John Adams late a delegate in Congress from the State of Massachusetts and a member of the Council of that State to be their Minister plenipotentiary at your Court [..] We beseech your Highness to give entire credit to everything which our said Minister shall deliver on our part especially when he shall assure you of the sincerity of our friendship and regard". Was ondertekend: "Your friend Sam Huntington President".

Ph. Maarschalkerweerd

Verlijden, verleed, verleden

Een lotje uit de loterij

een trompetter blaast zich de longen uit het lijf

Bij het digitaliseren van de collectie van de Stichting duiken er soms stukken op waarvan de waarde tot nu toe onvoldoende werd ingezien. Dat kan te maken hebben met veranderde inzichten omtrent hun kwaliteit, maar ook met een betere kijk op hun documentaire belang.

Een goede gegadigde voor deze laatste vorm van herwaardering is een gravure waarvan niet direct duidelijk is wat die voorstelt. Hij bestaat uit twee delen, waarvan het onderste op het eerste gezicht het meest toegankelijk lijkt. Op dat deel zit rechtsachter een heer te schrijven die lijkt vast te leggen wat de heren voor hem aan tafel bespreken. Met de aanwezigheid van nog een heer aan tafel zou het hier kunnen gaan om het passeren van een akte in het bijzijn van een getuige, maar wat doet het groepje mannen links in beeld dan in de beslotenheid waarin een dergelijke handeling zich doorgaans afspeelt?

Ook het opschrift “Seconde Partie Pag: 1” maakt ons niets wijzer over wat hier aan de hand is, maar het bovenste deel van de voorstelling doet dat gelukkig wel. Dat blinkt, met de zes heftig gesticulerende mannen die met briefjes in hun handen achter een balustrade met florale motieven staan en het jongetje dat daarvoor met zijn armen omhoog tussen twee bussen zit, weliswaar ook niet uit in helderheid, maar deze scène blijkt overgenomen van een gravure die wel te duiden is. Onze prent moet iets te maken hebben met een loterij, want het voorbeeld van Pieter van den Berge draagt het opschrift: “Verbeelding op wat voor een wyse de Loterye in Amsterdam werd getrokken Ao 1696 in Mey.” Bovendien leren de context die Van den Berge aan de mannen meegaf en nog enige andere opschriften ons, dat deze scène zich op een gedeeltelijk inpandig bordes om een tafel met een gebloemd kleed afspeelt en dat van de bussen waartussen het jongetje zit, die rechts is gevuld met “Nommers” en die links met “Nieten” en “Watten”.

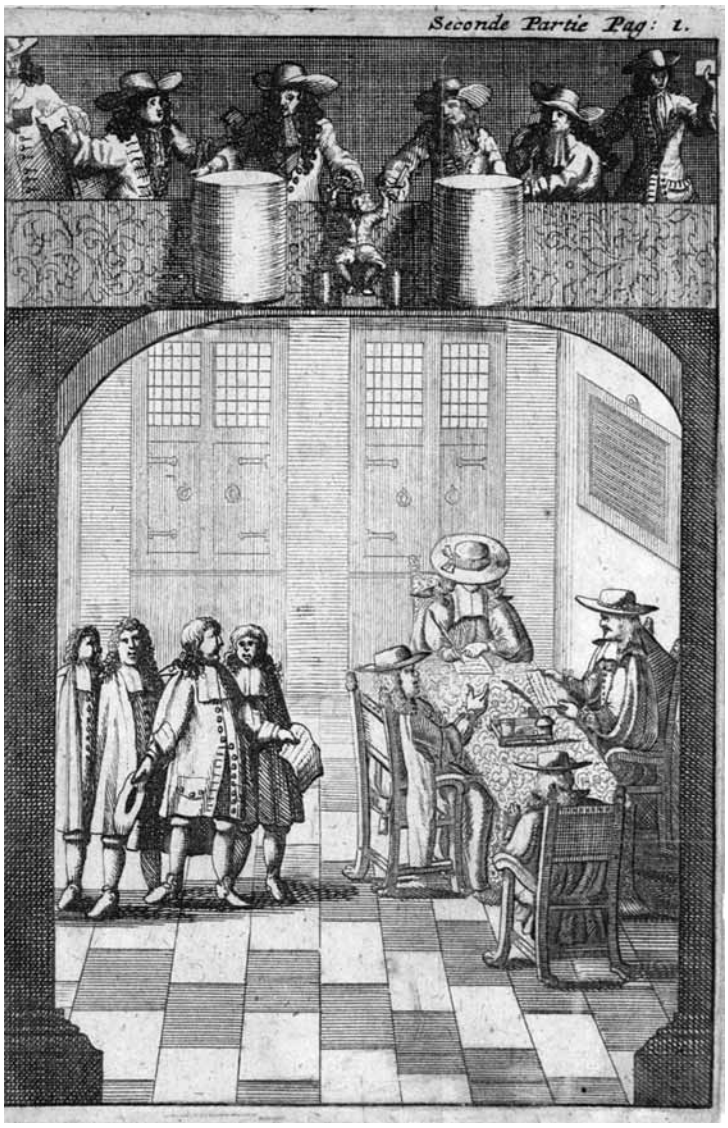

Anoniem, omstreeks 1700

Van de trekking van de loterij werd in Amsterdam van oudsher een hele vertoning gemaakt. Bij deze show - want wat dat betreft is er niets nieuws onder de zon - werd het onder het bordes verzamelde publiek lang in spanning gehouden. Het jongetje trok namelijk niet simpelweg lotnummers bij prijzen, nee, hij voorzag elk lotnummer uit de ene bus stuk voor stuk van een briefje uit de andere om aan te geven of er op dat nummer een “wat”, een prijs, was gevallen of niet. Bovendien gingen de briefjes, voordat hun inhoud bekend werd gemaakt, eerst van hand tot hand. Het jongetje gaf ze ongezien aan de mannen middenachter de tafel en zij gaven ze na lezing door aan de zogeheten roepers aan de uiteinden van de tafel. En wanneer de roeper links die vanwege zijn vele niet-geroep ironisch genoeg ook wel de niet-roeper werd genoemd, dan een prijs te roepen had, klonk er om de spanning ten top te voeren klaroengeschal. Op Van den Berge’s gravure blaast een trompetter op de bovenste tree van de trap naar het bordes zich bij het tonen door de niet-roeper van een briefje met het getal “50000” de longen uit het lijf.

Heel deze vertoning, die spannend bleef zolang niet alle prijzen waren getrokken, diende slechts één doel, het tegengaan van gerommel met de briefjes. De eerste lezers werden op de vingers gekeken door de tweede, zij beiden controleerden of de roepers wel riepen wat zij hadden gelezen en tenslotte werden zij allen in de gaten gehouden door het publiek. Dit was een effectieve strategie, maar het officiële toezicht op de loterij lag natuurlijk bij de notaris. Tijdens de trekking zal hij hebben gezeten in het bij Van den Berge vaag zichtbare vertrek achter het bordes waarnaar de briefjes uiteindelijk door twee, ook alleen bij Van den Berge zichtbare personen achter de roepers werden doorgegeven.

Pieter van den Berge, gravure van een loterijtrekking in Amsterdam, 1696

Na deze uitwijding is de onderste voorstelling te verklaren als het aanbieden van de loten waarop een prijs was gevallen. De eerder niet thuis te brengen groep heeft nu een potentiële prijswinnaar in zijn midden die bijna niet kan wachten zijn lot te tonen aan de man rechts in beeld. Hij zal de directeur van de loterij zijn die zich, zeer bewust van zijn onkreukbaarheid, heeft geposteerd onder het wandbord met wat de reglementen van de loterij zullen zijn. Hij leest waarschijnlijk het nummer voor van het lot dat hem door de reeds aangeschoven potentiële prijswinnaar is aangereikt en de schrijver, die in dit verband natuurlijk de notaris is die toezicht houdt op de loterij, gaat met zijn ganzenveer in de hand na of er op dit nummer inderdaad een prijs is gevallen.

Voor de vervulling van deze taak had de notaris zich van boven, van de etage van het bordes, naar beneden begeven. Dat is te zien aan de met luiken gesloten kruiskozijnen achter zijn rug die doorgaans alleen op de begane grond voorkwamen. Daarmee is de afbeelding realistischer dan gedacht, al werd de situatie er met het wegmoffelen van het bordes niet inzichtelijker op. Dit gebrek in de compositie en de wat klungelige tekening van vooral het groepje links maken de gravure niet bepaald tot een artistiek hoogtepunt, maar het kijkje in de keuken van de loterij, dat deze prent bij mijn weten als enige biedt, maakt hem wel tot een thematisch pareltje.

Marianne Eisma

Lieve nichten, lieve neven,...

Bezorgd door PHG

Salomo & Salomo. Notarissen[1]

Lévi Weemoedt[2]

Wie scheiden gaat, die deelt trouw alle baten.
En dus ging ook het mes in onze hond.
Jij kreeg zijn blijde kop. Om mee te praten.
Om uit te laten *ik* zijn droeve kont.

1 Lévi Weemoedt, *Vanaf de dag dat ik mensen zag*. Verzamelde gedichten, Nijgh & van Ditmar, 2007

2 Pseudoniem van Isaäck Jacobus van Wijk, geboren op 22 oktober 1948, schrijver niet alleen van proza, maar ook – en misschien wel vooral – van tragikomische gedichten. Cynisme, zelfbeklag, de pose van de mislukte, ongelukkige en afgewezen tobber zijn voor zijn poëzie kenmerkend. Zijn bundels zijn heerlijk en uitermate humoristisch. Wie somber is gestemd leze Weemoedt!

Goena Goena

van P.A. Daum, boekrecensie

hoe ouderwetser, vuiler en wormstekiger zo'n kantoor eruitzag, des te solider het scheen

Er zijn bij mijn weten weinig romans waarin een notaris zo'n grote rol speelt als in *Goena Goena* van P.A. Daum.[1] Van dit boek, waarvan de eerste druk verscheen in 1889, is in 2006 de twaalfde editie verschenen. Voor diegenen die echt geïnteresseerd zijn in het notariaat in Nederlandsch Indië, zal het boek overigens een teleurstelling zijn. Wij komen slechts weinig te weten over het dagelijkse beroepsmatige doen en laten van de hoofdpersoon. Het gaat in het boek over de bijna – zowel zakelijk als privé – fatale verliefdheid van de notaris op een vrouw die slechts uit is op zijn geld.
Dit eenvoudige thema wordt beschreven op een wijze die ten tijde van de eerste verschijning in feuilletonvorm in het Bataviaasch Nieuwsblad zeer vernieuwend – realistisch en naturalistisch – was en die ook thans de lezer nog kan boeien.

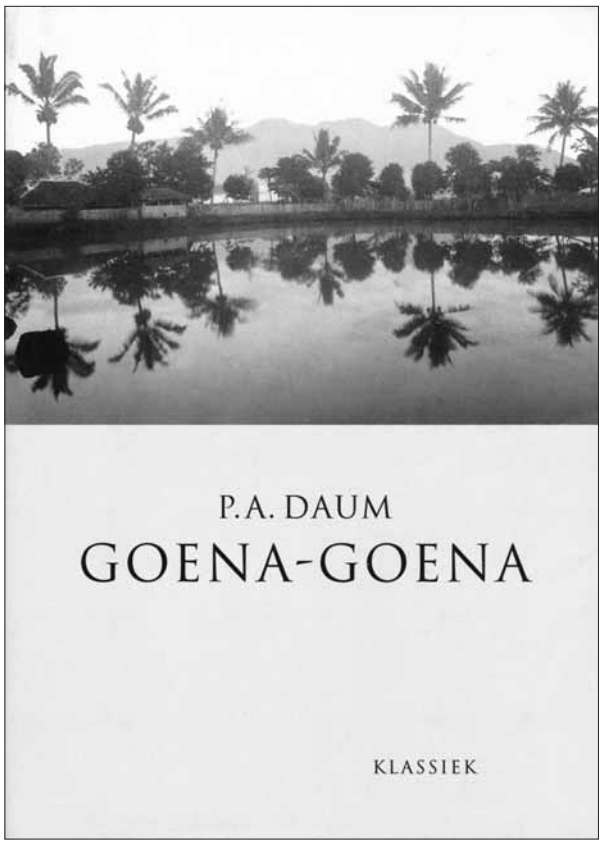

Twaalfde druk

Goena Goena

Tot het moment waarop het echtpaar Den Ekster intrekt bij het echtpaar Bornes, buren van notaris Bronkhorst, kabbelt het leven van de notaris en zijn vrouw Marie – een echte *totok* (volbloed Europeaan, zonder oog voor het Indische leven om haar heen) – gewoon voort. De notaris werkt op kantoor en is druk bezig met het beleggen van zijn vermogen in plantages, met name die van zijn cliënt Predier. Marie is zeer druk met de kinderen en het bestieren van de huishouding. Zo druk, dat zij iedere avond vroeg naar bed moet.

Betsy den Ekster, wier man als planter is ontslagen, heeft het echter voorzien op de notaris. Maar om haar doel te bereiken, moet Betsy eerst van haar echtgenoot af. Haar baboe Sarinah, die haar *nonna* (juffrouw) het geldelijke geluk wel gunt, is haar daarbij behulpzaam en Den Ekster sterft onder mysterieuze omstandigheden. Dan is er niets meer wat Betsy belet om Bronkhorst te veroveren. Het is niet zozeer de liefde die haar daartoe aanzet, als wel haar wens om rijk en op stand te leven, de drijfveer van zoveel Indische huwelijken indertijd. Om de aandacht van de notaris te trekken, zet Betsy haar superieure pianospel in. En met succes. De notaris haalt zijn viool uit de mottenballen en samen spelen zij bij de notaris thuis op de in Indië zo gebruikelijke en vaste receptieavonden. Nu slaagt Betsy volledig in haar opzet en wordt de notaris tot over zijn oren op haar verliefd.

Als kapitein Bornes en zijn vrouw, wegens overplaatsing moeten verhuizen, trekt Betsy, de arme weduwe, bij het notarisechtpaar in. Een van de kinderen wordt ziek, Betsy verzorgt het, naar het lijkt, liefdevol. Maar van liefde is geen sprake. Alles staat in het teken van slechts één doel: het verleiden van de notaris. De situatie in huize Bronkhorst wordt onhoudbaar als Marie door een anonieme brief te weten komt dat Betsy en de notaris een verhouding hebben. Uiteindelijk verlaat Betsy, na bemoeienis van familieleden en de resident, het dorp.

Bij haar pogingen om Bronkhorst te verleiden krijgt Betsy hulp van Sarinah en haar zoon Ketjil. Deze laatste is bekend met *Goena Goena* (de stille kracht). Zowel Bronkhorst als zijn vrouw worden bewerkt. Een mengsel van "*gabah* (ongepelde rijst), *asch, idjoek* (vezels van de arenpalm), beenderen van den *koekang* (luiaard) en eenige groote punten van gewone naalden" wordt onder de deurmat gelegd om Marie uit het huis te drijven. De notaris krijgt de door Ketjil moeizaam veroverde tranen van de *doejong* (zeekoe) toegediend om zijn verliefdheid op Betsy te verhevigen en hem tot een echtscheiding te brengen. Marie wil echter niet scheiden.

1 Over Daum en zijn werk:
Rob Nieuwenhuys, *Oost-Indische Spiegel*, Amsterdam 1978;
Gerard Termorshuizen (red), *Rondom Daum*, Amsterdam 1997;
Gerard Termorshuizen, *P.A. Daum, journalist en romancier van Tempo Doeloe*, Amsterdam 1988 (diss).

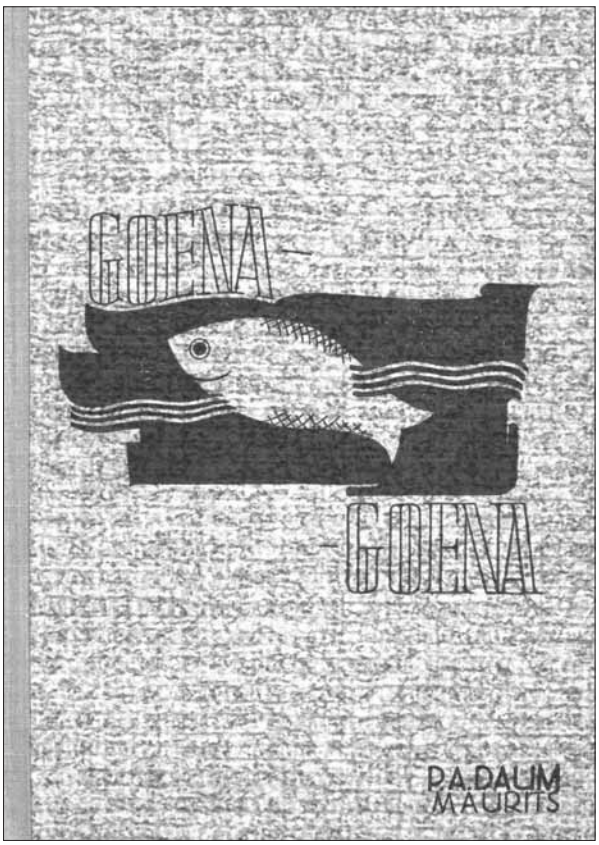

Zesde druk

De notaris wordt ziek. Als eindelijk na veertig dagen, Betsy heeft het dorp dan al verlaten, de *Goena Goena* is uitgewerkt komt hij tot bezinning: *Hoe is het mogelijk, hoe is het mogelijk*? Zei hij met een diepe zucht. *Ben ik dan gek geweest*?

Het notariaat van Bronkhorst

Bronkhorst is, als het boek begint ongeveer twaalf jaar notaris (met kantoor aan huis) in een kustplaats op Java. In die jaren heeft deze plaats een grote ontwikkeling doorgemaakt, waardoor ook het notariaat tot bloei kwam. Toen hij het kantoor overnam bestond het uit een notaris en een "versuft kopiist achter een schutsel". Thans bestaat het kantoor uit een kandidaat en enige klerken (wij moeten hierbij niet denken aan klerken zoals die thans op onze kantoren functioneren, eigenlijk gaat het hier om kantoormedewerkers in ruime zin). In het kantoor heeft hij niet geïnvesteerd. Hij "had het lokaal gelaten zoals het was onder zijn voorganger. Dat stond goed, vond hij: hoe ouderwetser, vuiler en wormstekiger zo'n kantoor eruitzag, des te solider het scheen". Overigens blijkt uit het stuk dat Bronkhorst kwaliteiten heeft die – ook nu nog – voor een notaris onontbeerlijk lijken te zijn: hij vertoont zich regelmatig in de sociëteit, hij bezit een aangeboren hulpvaardigheid en hij interesseert zich altijd voor zaken van anderen. Hij rekent Indo-europeanen, Europeanen, Chinezen en Arabieren tot zijn cliëntenkring.

Financieel heeft de praktijk Bronkhorst geen windeieren gelegd. Het huis waarin hij en zijn vrouw wonen wordt "het paleis" genoemd, vooral vanwege het dure Europese interieur.

Wij zien hem een uit Holland geïmporteerd patrijsje uit blik eten. Op de receptieavonden presenteert de notaris – anders dan de resident – fijne dranken en lekkere havanna's.

En tenslotte: hij belegt zijn vermogen in landelijke ondernemingen (koffie- en suikerplantages), met name die van Predier, de cliënt die wij hiervoor al tegenkwamen. Daarmee handelt hij, als ik het goed zie, in strijd met het Reglement op het Notaris-ambt in Nederlandsch-Indië zoals dat gold vanaf 1860.

En hij gaat nog een keer over de schreef. Het was in Indië gebruikelijk om bij verhuizing naar een ander deel van de Archipel, danwel bij terugkeer naar Nederland, een zogenaamde "vendutie" te houden. Een openbare verkoop van inboedelgoederen. Als kapitein Bornes wordt overgeplaatst naar een andere plaats wenst hij tot een vendutie over te gaan. Hij laat de organisatie en de uitvoering daarvan over aan de notaris, die hem op voorhand een bepaalde opbrengst garandeert!

P.A. Daum

Daum, de auteur

P.A. Daum (1850-1898), geboren in een Haagse volkswijk uit een ongehuwde moeder, en autodidact, weet zich in Indië te ontwikkelen tot een belangrijk journalist en romancier. Als journalist van achtereenvolgens *De Locomotief* (Semarang), *Het Indisch Vaderland* (Semarang) en het *Bataviaasch Nieuwsblad* laat hij zich kennen als een vooruitstrevend, betrokken en kritisch journalist. Zo is hij vóór de emancipatie van vrouwen. Hij is tegen de wijze waarop Nederland de Indische financiële problemen wenst op te lossen. Hij vindt dat de Atjeh-oorlog op kordate en hardhandige wijze moet worden opgelost. Hij verwijt de Regering in Den Haag en de Hoge Regering te Batavia herhaaldelijk onbekwaamheid en onkunde. Dit komt hem uiteindelijk op het verlies van zijn krant *Het Indisch Vaderland* (waarvan hij ook eigenaar was) en een gevangenisstraf te staan.

Onder het pseudoniem Maurits schreef Daum tien romans, die alle eerst als feuilleton in de krant verschenen. Als romanschrijver is Daum sterk beïnvloed door het journalistieke werk van Zola. Het ging Daum, evenals Zola, om de tekening van de mens van vlees en bloed in zijn eigen omgeving. Daum wordt wel eens omschreven als de eerste Nederlandse realist en naturalist.

Al tijdens zijn leven waren de werken van Daum populair. Na zijn dood is de herinnering aan hem en zijn werk vooral levend gehouden door Du Perron, Rob Nieuwenhuys en Gerard Termorshuizen. Laatstgenoemde heeft er voor gezorgd dat het verzamelde werk in de jaren 1998 en 1999 is gepubliceerd.

J.G. Gräler

De akte van redemptie van het Haagse Bos

of

De Graefligheyts wildernisse gevorderd, gered, geliefd

We schrijven het jaar 1900. “Ik hoor het sein van een trompet en een ogenblik later davert een regiment huzaren met uitgetrokken sabels de plek voorbij waar ik mij bevind”. De schrijver van deze woorden is Jozef Israëls en de plaats van handeling een pad aan de rand van het Haagse Bos, dat het doel van zijn wandeling was. Nadat de schilder het opgewaaide stof van zijn kleren heeft geveegd kijkt hij met verrukking naar een laan van bomen, “waarvan de takken zoo tot elkander neigen, dat het wel een reusachtig Gotisch kerkraam gelijkt, waarachter het blanke morgenlicht schittert en wonderlijke dingen phantaseert”.[1] Weinig kon dit illustere lid van de Haagse School vermoeden dat als de zaken anders waren gelopen, hij op de plaats waar hij stond waarschijnlijk geen énkele boom had kunnen zien. Want de inwoners van Delft – “die van Delft” zoals ze wel in de kronieken worden genoemd – hadden op 29 mei 1575 Willem de Zwijger voorgesteld Den Haag van de aardbodem te laten verdwijnen, als ware de residentie het antieke Carthago. En de Staten van Holland deden daar nog een schepje bovenop met de suggestie om dan maar tegelijkertijd het aangrenzende bos (waarover zij het beheer voerden) om te hakken. De opbrengst van de gekapte bomen en van de vrijkomende grond kon dan worden gebruikt om bij te dragen aan de financiering van de Opstand.

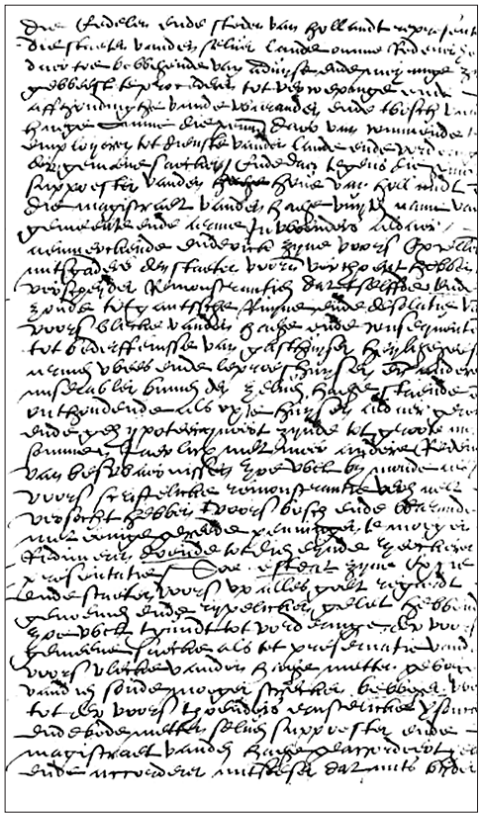

Akte van redemptie, 1576

De Delftenaren waren op hun stoutmoedige idee gekomen toen de Spanjaarden, die Den Haag als uitvalsbasis hadden gebruikt bij hun vergeefse beleg van Leiden, na hun aftocht het dorp grotendeels als een ruïne hadden achtergelaten. Van “veele en heerlycke en schoone huysen waren deuren, vensteren, solderen en alt houtwerck verbrant, in de beste en cierlyxste cameren hadden de paerden ende beesten haere legers gehad”, zo omschreef de historicus – en notaris – Pieter Bor de droevige situatie. Bij de komst van de vijand waren de Prins en de regeringscolleges, met in hun kielzog ongeveer 4.000 burgers (bijna een kwart van de totale bevolking), de onverdedigbare residentie ontvlucht. Uiteindelijk verschanste de overheid zich binnen de veilige muren van Delft. Haar inwoners wilden die toestand wel bestendigen, doordrongen als zij waren van het feit dat wanneer de stad permanent het centrum van de regering zou worden dit in meer dan één opzicht voordelig voor hen was. Maar zij vonden bij Willem van Oranje geen gehoor. Diens weigering was waarschijnlijk niet ingegeven door liefde voor het “dorp van der Hage” maar waarschijnlijk, rationeel, door de overweging dat een blijvende vestiging van de stadhouder en zijn ambtenaren in Delft de andere stemhebbende steden van Holland kon kwetsen. Den Haag was daarentegen neutraal terrein, juist omdat het geen stem in de Staten had.

In elk geval werden dorp en bos gered. Met betrekking tot het Haagse Bos zond de Prins op 16 april 1576 een brief aan de baljuw en de magistraat van Den Haag en aan de suppoosten van het Hof van Holland die bekend is geworden als de Akte van Redemptie, naar het opschrift: “Acte van de redemptie van “t bosch van den haege”.[2] Het stuk droeg niet alleen de handtekening van Oranje, maar was mede namens de Staten van Holland als, zoals we al zagen, de beheerders ondertekend. Prins en Staten waren gezwicht, zo blijkt uit de tekst, voor de mondelinge en schriftelijke bezwaren van de suppoosten van het Hof van Holland en van de magistraat. Beide oefenden name-

1 Geraadpleegd zijn en geciteerd is uit: de jaarboekjes van de *Geschiedkundige Vereniging Die Haghe, Het veranderend stadsbeeld van Den Haag* - verschenen bij het 100-jarig bestaan der vereniging in 1990 - 750 *Jaar Den Haag, De Sociëteit van 's-Gravenhage* (1587-1802) en Een Heerlijk Onderonsje, uitgegeven bij het 200-jarig bestaan van De Witte in 2002.

2 De transcriptie van één van de kopieën der Akte (het origineel is verloren gegaan) is van J.E. Abrahamse. Vindplaats op het Internet: http://geschiedenis.vpro.nl, waaruit ook de eerste bladzijde van het manuscript als illustratie is overgenomen. Een andere transcriptie is te vinden in *Die Haghe* (Den Haag 1905) pp 449-451. De beide uit circa 1910 daterende foto's komen uit de Collectie Haags Gemeentearchief.

lijk samen het bestuur over Den Haag uit. Maar wel op een bijzondere manier. Die bestuursmacht was namelijk overwegend geografisch verdeeld. Het hof heerste over het Binnenhof en zijn directe omgeving – Buitenhof, Kneuterdijk, Vijverberg en Lange Voorhout waar de adel meer dan 23 stadskastelen had opgetrokken – terwijl het gezag over de vlek "die Haghe" dat hoofdzakelijk bestond uit een verzameling rietgedekte huisjes, en de landelijke omstreken, het Haagambacht, toeviel aan de magistraat. Dat deze situatie regelmatig tot competentiegeschillen leidde behoeft geen betoog, maar de dreigende verkoop van het Bos deed de partijen één front vormen tegen *die van Delft*.

Of men in Den Haag wist van de geplande annihilatie is niet duidelijk. Uit de tekst van de Akte blijkt alleen van verzet tegen het kappen van het Bos, of beter gezegd tegen de besteding van de opbrengst ervan. Dat die "tot dienste van den lande ende vorderinge der gemeene saecke" zou strekken, stak vooral de magistraat die uitdrukkelijk namens de "arme inwoenders" protest aantekende. En de toestand van de meeste burgers van het vervallen Den Haag moet inderdaad weinig benijdenswaardig zijn geweest. Want behalve het feit dat, zoals we zagen, het Spaanse leger bij zijn vertrek een halfverwoest dorp had achtergelaten, had vervolgens een *Act of God* – een aardbeving en een storm in de nacht van 22 op 23 januari 1576 – bijna het doel bereikt dat de Delftenaren voor ogen stond: de ondergang van 's-Gravenhage. Maar Delft noch God hadden het laatste woord. Dat was aan de Prins van Oranje.

Aan zijn hof werd erkend dat het doorzetten van de oorspronkelijke ideeën zou leiden:

> "tot gantsche ruyne ende desolatie van voorsegde vlecke van den haege ende consequentelijk tot bederfenisse van gasthuijsen heijligegeest armen wees ende leproeshuijsen ende anderen miserablen binnen den zelven haege staende…"

De remonstranties die Oranje had aangehoord en gelezen sorteerden dus effect, maar aan de toeschietelijkheid van de Akte hing, eigentijds geformuleerd, wel een prijskaartje. Namelijk dat van de afkoop van de sinistere kapplannen tegen een in eerste instantie geëiste geldsom van 6.000 Carolus guldens.

De "vlecke van den haege" kon zijn bos en warande, een omsloten jachtgebied, houden zo besliste de Akte. Maar de magistraat moest afzien van de toegezegde vergoeding van ongeveer 1.500 gulden voor de klokken die eerder uit Den Haag waren weggevoerd om tot kanonnen te worden omgesmeed. Een lening die in 1572 was verstrekt aan de Zeeuwse advocaat Mr. Hendrik Meijster mocht, zolang de oorlog tegen de Spanjaarden duurde, niet worden opgeëist, noch werd het op prijs gesteld dat Den Haag over dit geld de Staten – die voor dat bedrag borg stonden? – lastig zou vallen. Als derde en laatste voorwaarde moesten de suppoosten en de magistraat eenmalig de som ad 1.000 gulden in contanten neertellen ten behoeve van de algemene middelen. Het is overigens denkbaar dat de totale financiële tegenprestatie van Den Haag op deze manier toch min of meer in de buurt kwam van het oorspronkelijk gevraagde bedrag, wat een voor de hand liggend compromis is. In elk geval verbonden de Prins en de Staten zich bos noch warande om welke reden ooit te verkopen. Ze zegden ook toe "dat 't voorsegde bosch ende warande van den haege sal blijven tot alsulcken gebruijck ende seruicie als 't van ouden hercommen heeft gestaen".

In de prinselijke vertrekken van het voormalige Sint-Agathaklooster aan de Oude Delft zal niemand zich het hoofd hebben gebroken over de juridische reikwijdte van de betreffende missive van 16 april 1576. Dat was een kwestie die pas in latere eeuwen de gemoederen zou beroeren en bovendien één die tot uiteenlopende conclusies zou leiden. Hoe dan ook, de Akte van Redemptie is een paar maal met succes (zoals uit het verdere verhaal blijkt) te hulp geroepen om het Haagse Bos – grotendeels – in overeenstemming met de wens van Willem de Zwijger in stand te houden.

De van huis en haard beroofde Hagenaars, intussen, zullen van de Redemptie gezien de bedragen die hun overheid daaraan kwijt was weinig profijt hebben gehad. Maar in immaterieel opzicht hebben álle inwoners, zeker nadat in het begin van de zeventiende eeuw het Bos voor het publiek werd opengesteld, veel gewonnen. Wat ooit deel had uitgemaakt de "wildernisse" van de graven van Holland, werd een populair wandelgebied. Maar tijdens de Nationale Conventie in 1795 leek het er even op dat zorgeloos flaneren zou moeten worden omgeruild voor praktischer bezigheden. Eén der afgevaardigden opperde namelijk de gedachte het Bos (een tastbare herinnering aan de verafschuwde feodale tijden?) met de grond gelijk te maken en die plek vervolgens ten behoeve van de nieuwe vrije burgers in te richten "tot het voortbrengen van aardappelen, knollen, peeën, enz.". Hollandser en huiselijker kan een revolutie, met die voorgestelde metamorfose van een adellijk woud in een kneuterig knollenveld, niet zijn. Zoals de meeste plannen uit de tijd werd ook dit radicale voornemen geen werkelijkheid.

Het Haagse Bos werd opnieuw, en nu wel reëel, bedreigd toen Napoleon na zijn bezoek aan Den Haag, op 24 oktober 1811, aan de landmeter Ary van der Spuy de opdracht gaf het hele gebied in kaart te brengen. De bedoeling was elk jaar één/tiende van het Bos te kappen en uiteindelijk ook het dan vrijgekomen terrein te verkopen. Soms, inderdaad, herhaalt de geschiedenis zich. Overigens wil het – ietwat onwaarschijnlijke – verhaal dat Van der Spuy met opzet zijn werk zo traag uitvoerde, dat bij het vertrek van de Fransen in 1813 nog geen enkele boom aan het keizerlijke voornemen ten offer was gevallen. Het Bos bleef dus bestaan, voor de recreatie van rijk en arm, maar het was het overwegend welgestelde segment van de Haagse bevolking – en dan nog weer een selectief onderdeel daarvan – dat zich een bijzondere plaats verwierf in de historie van het Haagse Bos.

Haagse Bos, koningin Wilhelmina in een arreslee (met koningin Emma?), ca. 1910

Niet lang na de herwonnen onafhankelijkheid, in 1819, kwam bij het bestuur van de Nieuwe of Littéraire Sociëteit De Witte namelijk de gedachte op om, naast het gebouw aan het Plein, de leden ook ontspanning aan te bieden in het groen. Daarbij was het oog gevallen op een fraaie plek in het Haagse Bos, bij één van de vijvers die door Van der Spuy, nu werkzaam in opdracht van koning Willem I, was ontworpen om de waterstand te verbeteren. Het bestuur der Domeinen, de toenmalige eigenaren van het Bos, had geen bezwaar tegen het plan tot het oprichten van een linnen tent, mits er geen bomen werden beschadigd en aan het einde van het zomerseizoen het terrein in de oorspronkelijke staat werd teruggebracht. Vijf jaar later mocht de Tent door een blijvend houten gebouw worden vervangen en met de hartelijke medewerking van Van der Spuy – inmiddels opgeklommen tot Directeur van 's Konings Domeinen – werd het terrein rond de Tent (zoals het gebouw tot het einde toe bleef heten) gestadig uitgebreid. De voormalige onderwijzer en landmeter hield er het honorair lidmaatschap van de Sociëteit aan over. En vele jaren later zelfs een gedenksteen, ingemetseld in de muur van de "Tent in het Bosch" die in 1888 de gedaantewisseling had ondergaan van een neoclassicistische houten optrek in een modern "deftig steenen gebouw, omvangrijk als een hotel, en in hoogte met de toppen der boomen wedijverende". Andere ogen echter zagen "een Turksche Moskee" staan.

Vanaf het prille begin had het sociëteitsbestuur toestemming gekregen om het omliggende gebied van de Tent af te grenzen "ter wering van het Publiek". Tenslotte was het buitengebeuren van De Witte uitsluitend voor haar leden bedoeld. Begonnen werd met het slaan van palen op twintig passen rond de Tent, en "daardoor eene lijn te trekken". Met het steeds duurzamer worden van het materiaal waarmee de Tent was opgetrokken, werd ook de terreinafscheiding minder meegaand dan een paar gespannen koorden. Uiteindelijk hield een gietijzeren hek het volk (een bonte groep van "eerzame burgers, koekebakkers, oude besjens, bloozende jeugd, schooiers en deftige matronen") op een gepaste afstand van de sociëteitsleden en hun dames. Of dit in een standenmaatschappij zoals die van de negentiende eeuw nu echt noodzakelijk was kan worden betwijfeld. Maar er waren inderdaad twee dagen in de week waarop het meer dan een eeuw lang bepaald dringen was in en vooral rond de Tent. Tijdens de zomer gaf de (vanaf 1876 Koninklijke) Militaire Kapel op de zondagmiddag en de woensdagavond namelijk een concert in een speciaal daartoe naast de buitensociëteit opgerichte muziektent dat altijd druk werd bezocht.

Voor vele generaties Hagenaars en Hagenezen waren deze uitvoeringen – vanaf een bepaald moment aangekondigd met metalen bruin-geel gekleurde vlaggetjes op de trams – bekend als de Muziek in het Bos. En het schiep voor de residentie een nieuw begrip, dat van de hek- of

kantleden. Dit was de enigszins denigrerende betiteling van die inwoners van de stad voor wie het lidmaatschap van De Witte weliswaar niet was weggelegd (*hoffähig* was daar wél een karig gesalarieerd ambtenaartje maar níet een gefortuneerde ondernemer: "een winkelier"), maar die niettemin mochten delen in haar muzikale weelde. Na afloop van het woensdagavondconcert trok "de bloozende jeugd" steevast verder het donkerende Bos in, wat tot menige (knellende?) echtelijke verbintenis moet hebben geleid want in 1880 dichtte ene Servaas de Bruin:

> "Hoeveel maagd'lijk boezem-hijgen
> in het lommer van uw twijgen,
> hebt ge in 't maanlicht reeds aanschouwd,
> hoeveel pret – te laat berouwd."

Het Haagse Bos vervulde op deze wijze dan misschien niet de diensten die het *van ouden hercommen* had gehad waarop Willem de Zwijger doelde, maar wel één die tot het gezegde leidde van vele hofstedelijke geliefden: "wij kennen elkaar van het concert". En in een collectie oude Haagse zegswijzen is de korte samenspraak te vinden: "Wat eten we vanavond?" met als reactie: "Niets, er is Muziek in het Bos!".

De Tent en haar muziektempel zijn in de Tweede Wereldoorlog afgebroken omdat ze midden in het schootsveld stonden van de door de Duitsers dwars door Den Haag aangelegde Atlantikwall. Van het Bos zelf was in 1945 meer dan 70 procent van de bomen verdwenen. Afgevoerd naar het Derde Rijk of opgestookt in de kachels van de stadsbewoners. De Tent is niet teruggekeerd, het Bos wel. Maar niet onbedreigd. Dat is des te merkwaardiger omdat in de vele vooroorlogse plannen voor stadsuitbreiding en bebouwing het Haagse Bos buiten schot was gebleven. Het uitbreidingsplan van Lindo uit 1902-1903 noch dat van Berlage van 1908 kende een aantasting van deze groene long. Lindo wilde in ieder geval al het bestaande natuurschoon behouden in een stad "die", zoals hij dat verwoordde, "van alle zijden door frissche lucht wordt doorstroomd".

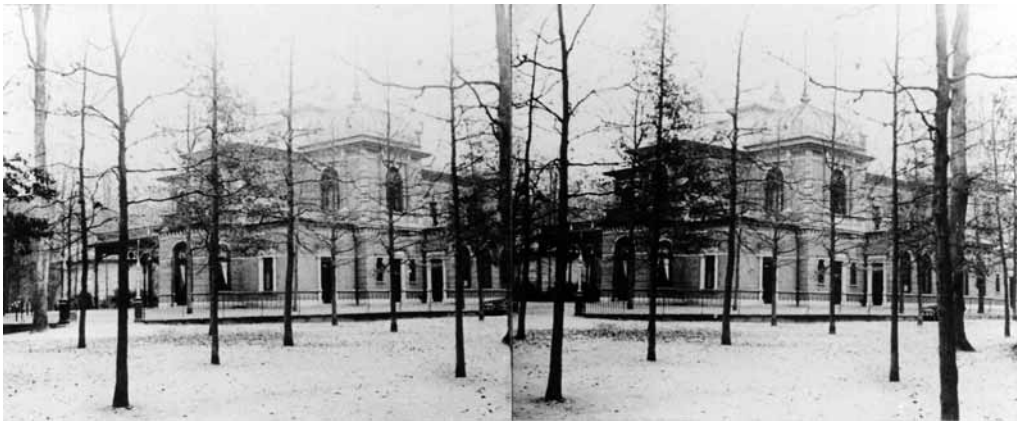

Haagse Bos, de "Tent" van de Nieuwe of Littéraire Sociëteit De Witte, ca. 1910

Hun opvolger als stadsarchitect was, in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw, W.M. Dudok, die naar zijn zeggen zijn inspiratie vond in de muziek van Bach en Beethoven. Of deze componisten ook een rol hebben gespeeld bij het sauveren van het Haagse Bos is onbekend (misschien Beethovens *Pastorale*?), maar een feit is dat ook in zijn uit 1935 daterende bouwplannen Malieveld, Koekamp en Bos niet werden betrokken. Dudok speelde opnieuw een rol bij de naoorlogse opbouw. Zijn "Structuurplan Groot 's-Gravenhage" bereikte in 1949 de raad. Voor het eerst is hier zelfs sprake van een beperkte vergroting van het Bos omdat de bebouwing aan de westelijke zijde van de Bezuidenhoutse weg (die aan het groen grenst) zou worden gesloopt. Helaas, dit plan is niet uitgevoerd.

Bij de wederopbouw van de residentie speelde overigens de locatie van de diverse regeringsgebouwen – samen "de schrijftafel van Nederland" zoals dat toen heette – een grote rol. De bij die plannen betrokken partijen, de staat en de gemeente, zaten daarbij niet altijd op één lijn. Zeker niet toen door de rijksoverheid (waaronder nota bene de eigenaar en beheerder van het Bos ressorteerde: Staatsbosbeheer dat Domeinen in 1899 als zodanig was opgevolgd) werd voorgesteld de Koekamp met een ministerie te bebouwen. Tegenstanders van dat idee, onder wie de gemeente Den Haag, moeten zich toen hebben herinnerd dat het voornemen om op die plek het Vredespaleis te stichten met succes was afgewend door een beroep te doen op de Akte van Redemptie. En opnieuw werd de Akte ten tonele gevoerd. En opnieuw speelde ze met verve haar rol als *deus ex machina*. Met als resultaat dat de Koekamp het domein bleef van de dieren des velds, zoals de graven van Holland dat in een ver verleden hadden bepaald.

We schrijven het jaar 2007. In plaats van het toevallige geluid van de voorbij galopperende huzaren van Israëls wordt de rust in het Bos nu onafgebroken verstoord door het verkeerslawaai rond, en erger nog, dwars door het geboomte. Afkomstig van een verkeersweg die het Haagse Bos doormidden snijdt. En van de uitvalsweg die het Malieveld en de Koekamp aan het Bos hebben ontnomen. Er zijn plannen deze beide wegen verdiept aan te leggen. Maar voor deze Redemptie van de huidige luidruchtige en milieuonvriendelijke aanval op *'t bosch van den haege* zal de magistraat te zijner tijd ongetwijfeld het euro-equivalent van meer dan één duizend Carolus guldens over moeten hebben.

Ben Duinkerken

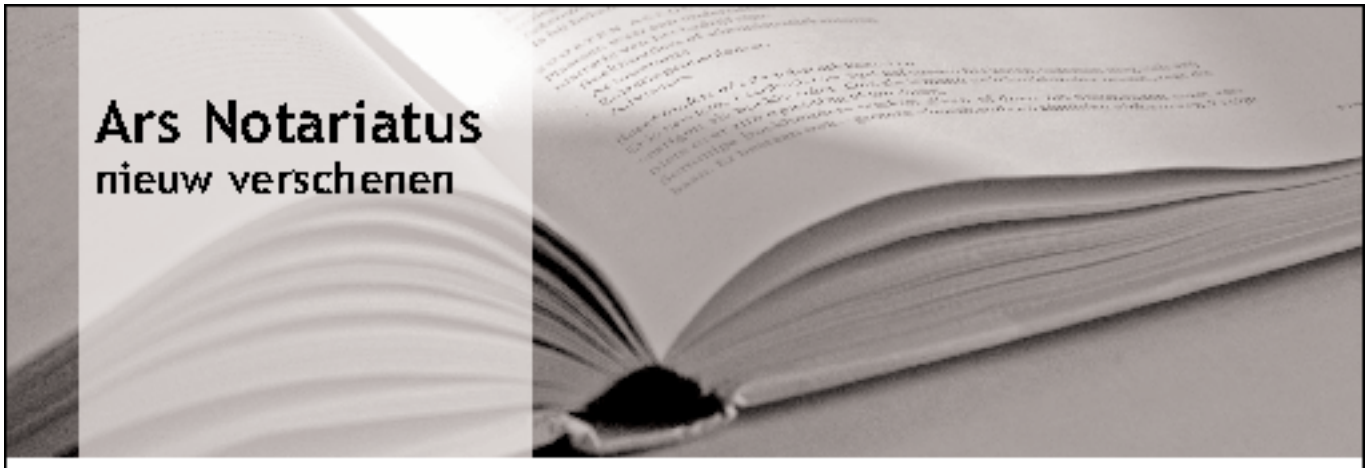

Ars Notariatus
nieuw verschenen

Onderhandse executie

Executoriale verkoop uit de hand ex. art. 3:251 lid 1 en met name 3:268 lid 2 BW
mr. M.J.W. van Ingen, prof.mr. A.W. Jongbloed, m.m.v. mr. H. van Houften

In veel boeken wordt de onderhandse executie vaak meer oppervlakkig aan de orde gesteld, in het onderhavige boek wordt dit onderwerp juist diepgravend behandeld. Vele aspecten die aan de orde kunnen komen bij de uitwinning van zekerheidsrechten op zaken worden in deze tweede en volledig geactualiseerde druk uitvoerig toegelicht en van commentaar voorzien.
Een handzaam boek, voorzien van vele modellen en gepubliceerde jurisprudentie.
Onmisbaar voor advocatuur, notariaat en financiële instellingen.

Ars Notariatus, deel 135, ISBN 9789013048568, 284 pagina's, € 42,-, 2e druk, 2007, abonnementskorting 20%

Pandrecht in de notariële praktijk

Onder redactie van mr. J.G. Geller; met medewerking van: mr. L.M. Bruisten-Dijkhof, prof.dr. W.M.A. Kalkman, mr. G.J.C. Lekkerkerker, prof.mr. P.A. Stein

In de dagelijkse notariële praktijk worden veelvuldig pandrechten gevestigd. Het gaat dan vaak om pandrechten op roerende zaken als bedoeld in art. 3:254 BW en om met name verpanding van verzekeringspolissen en aandelen. Toch is er vaak onvoldoende belangstelling voor deze rechtsfiguur in de literatuur. Onterecht volgens de auteurs. Meer kennis over het pandrecht leidt tot een betere praktijkuitoefening door de notariële jurist.

Ars Notariatus, deel 136, ISBN 9789013042146, ca. 200 pagina's, ca. € 38,50, 1e druk, verschijnt november 2007, abonnementskorting 20%

Kluwer
a Wolters Kluwer business

Bestellen:
www.kluwer.nl/shop
Telefoon (0570) 67 35 55, Fax (0570) 69 15 55
E-mail: info@kluwer.nl
Prijswijzigingen voorbehouden

Ars Notariatus

Op initiatief van de Stichting is de serie Ars Notariatus in 1952 opgezet en aanvankelijk in eigen beheer uitgegeven. Thans verzorgt Kluwer Juridische Uitgevers de serie in samenwerking met de Stichting.
Een abonnement op de gehele serie is mogelijk en levert een korting op van 20%. Alléén voor onze donateurs geldt een zelfde korting op losse, recent verschenen delen van de serie, indien gebruik wordt gemaakt van bijgevoegde bestelstrook.
De redactie van de *Ponder* vraagt auteurs van recente Ars Notariatusdelen te beschrijven hoe hun boek is ontstaan, wat de opzet ervan is. Het resultaat daarvan treft u hieronder aan. Niet zo maar recensies, maar persoonlijke beschouwingen van de schrijver/redacteur.

Pandrecht in de notariële praktijk

ISBN: 9789013042146
Ars Notariatus 136, 196 pag.

Zojuist verscheen in de serie Ars Notariatus een nieuw boek gewijd aan pandrecht, met name bezien vanuit de notariële praktijk. Al is de vestiging van pandrecht niet het bijzondere domein van de notaris, zo kan niettemin worden geconstateerd dat vestiging van pandrecht in het notariaat vaak wordt toegepast; menige akte van hypotheekverlening gaat gepaard met de vestiging van een of meer pandrechten. Dat bracht notaris Gräler te 's-Hertogenbosch op het idee om een boek samen te stellen gewijd aan pandrecht in de notariële praktijk. Het is ondertussen onvermijdelijk dat het boek niet alleen voor de notariële praktijk van belang is: menigeen zal in het boek de gegevens vinden die voor pandrecht in het algemeen van belang zijn. De hoofdstukken zijn telkens door een eigen auteur geschreven.

In hoofdstuk 1, geschreven door notaris Gräler, wordt de samenhang tussen hypotheekakte en inpandgeving belicht: afgemeten aan het aantal pandrechten dat in een hypotheekakte wordt gevestigd zou beter gesproken kunnen worden over een akte van verpanding, zo luidt hier de eerste zin.

In hoofdstuk 2 worden de algemene wettelijke bepalingen inzake zekerheidsrechten toegelicht met veel aanhaling van in de notariële praktijk toegepaste voorwaarden. Dit hoofdstuk is eveneens geschreven door Gräler.

In hoofdstuk 3 komt Gräler nogmaals aan het woord. Dit deel is gewijd aan pandrecht op roerende zaken die geen registergoederen zijn. Dikwijls wordt een pandrecht gevestigd op roerende zaken die bestemd zijn om een onroerende zaak blijvend te dienen in aanvulling op de akte van hypotheekverlening. Men kan zich dan ook voorstellen dat met name het pandrecht als bedoeld in art. 3:254 BW (zaken die onroerend waren door bestemming volgens het vroegere recht) hier aan de orde wordt gesteld.

Hoofdstuk 4 heeft als onderwerp pandrecht op vorderingen en is geschreven door ondergetekende. Daarbij wordt niet alleen aandacht besteed aan pandrechten die tot stand zijn gekomen door overeenkomst, maar ook aan die welke ontleend kunnen worden aan de wet, zoals het pandrecht op de vorderingen tot vergoeding die in de plaats van het verbonden goed komen.

Hoofdstuk 5 heeft betrekking op pandrecht op levensverzekering. Dit hoofdstuk is van de hand van prof. mr. W.M.A. Kalkman. en mr. L.M. Bruisten-Dijkhof. Kalkman is hoogleraar verzekeringsrecht aan de Universiteit van Amsterdam; mr. Bruisten-Dijkhof stafjurist bij Nationale Nederlanden.

Hoofdstuk 6 is gewijd aan pandrecht op aandelen, effecten en daarvan afgeleide producten. Zo komt ook de Wet giraal effectenverkeer aan de orde. Dit hoofdstuk is wederom geschreven door ondergetekende.

Tenslotte is er nog de problematiek van het pandrecht dat wordt gevestigd op ICT producten; de nieuwe informatie- en communicatietechnologie, waarbij met name pandrecht op auteursrecht ten aanzien van computerprogramma's wordt besproken.. Het is mr G. J.C. Lekkerkerker die dat onderwerp in hoofdstuk 7 heeft toegelicht. Lekkerkerker is directeur beroepsontwikkeling en beleid bij de KNB.

P.A. Stein

De gebeurtenissen rond ABN Amro boden een uitgelezen kans voor aanschouwelijk onderwijs bij de Universiteit Leiden

Sneu voor de bank, misschien ook wel sneu voor Nederland, maar geweldig voor het onderwijs

Mr. Jelle Nijland en mr. Victor Meijers geven bij de Universiteit Leiden samen het vak Vennootschaps- en rechtspersonenrecht in het derde jaar van de bachelor Notarieel recht. Waarbij Meijers de commerciële kant voor zijn rekening neemt (BV en NV) en Nijland de non-profitkant (verenigingen en stichtingen). De studenten die in januari 2007 aan dit vak begonnen, gaven al snel aan dat ze de onderwerpen erg abstract vonden. Meijers, ook gevestigd als notaris: “Op de andere gebieden van het notariaat, het familierecht en het vastgoed, liggen de aansprekende voorbeelden voor het oprapen, in het ondernemingsrecht is dat veel minder het geval.” Meijers en Nijland bespraken onderling hoe ze het onderwijs konden verlevendigen. Zo kwamen ze op de gedachte dat het aansprekend zou zijn als de studenten zelf een aandeel zouden hebben in een beursgenoteerd bedrijf. Geopteerd werd voor een bedrijf waar het rommelde onder de aandeelhouders. Het werd ABN Amro. Meijers: “Het liefst wilden we een bedrijf waar een beetje spektakel zou plaatsvinden, maar dat we zo op onze wenken werden bediend, hadden we niet verwacht”.

Vakgroep sponsorde

Bij de vakgroep Notarieel recht was men zeer enthousiast over het idee van de aandelen. De vakgroep sponsorde zelfs de aankoop van dat ene aandeel à 28 euro per student. Enkele collega’s leefden zozeer mee, dat ze zelf ook een aandeel kochten. Overigens betaalden de studenten de transactiekosten zelf.

Met hun aandeel konden de studenten naar de algemene vergadering van aandeelhouders (AVA) van ABN Amro, op 26 april. Het was de AVA waarop de aandeelhouders stemden voor verkoop aan Barclays óf het consortium van Fortis (België), Royal Bank of Scotland en Banco Santander (Spanje). In het laatste geval zou opdeling van ABN Amro volgen. Twee weken voor de AVA legden de docenten uit hoe het precies zat met de verkoop aan Barclays en waarom Rijkman Groenink die als fusie presenteerde. Verder illustreerden de docenten hoe door recente wetswijzigingen de macht van de aandeelhouders is gegroeid. En uiteraard kwam artikel 107a uit Boek 2 BW, over het verkopen van een bedrijf of onderdelen daarvan en de relatie daarbij met de aandeelhouders, aan de orde.

“Op 26 april gingen we met de studenten naar de AVA”, vertelt Meijers. “Die vond plaats in het World Forum Convention Center, het vroegere Congrescentrum, in Den Haag. Het werd een hele happening. Er waren 1200 aandeelhouders en het was een rumoerige bijeenkomst, die bijna zeven uur duurde. De spanning tussen het ABN Amro-bestuur en de aandeelhouders was tastbaar. Het bestuur stelde zich weinig respectvol op tegenover de aandeelhouders. Dat was erg onhandig en ik denk dat dat een van de redenen was waarom de grote beleggers zoals de pensioenfondsen op een gegeven moment omgingen. Zo ga je niet om met je aandeelhouders. Het werd een spannende strijd waarbij het helaas ging om het recht van de sterkste. AVA’s zijn vaak saai, maar deze was het bepaald niet.”

Een echte theaterman

Het was ook de AVA waarop Peter Paul de Vries, voorzitter van de Vereniging van Effectenbezitters (VEB), ruzie maakte met de ABN Amro-top over de agenda.

Mr. Victor Meijers (l.) en mr. Jelle Nijland, docenten Vennootschaps- en rechtspersonenrecht aan de Universiteit Leiden

De tv-beelden hiervan worden tot op heden herhaald. Ook de kwestie van de niet aan de aandeelhouders voorgelegde verkoop door ABN Amro van de Amerikaanse bank La Salle aan de Bank of America speelde een rol.
Student notarieel recht Janbert Temmink: "Het was een heel leuke dag. Er gebeurde van alles. Ik had wel eens van Peter Paul de Vries van de VEB gehoord, maar op de AVA manifesteerde hij zich als een echte theaterman. Hij, en ook de pensioenfondsen, wilden dat eerst de strategische koers en dan pas de jaarcijfers over 2006 werden besproken, het bestuur wilde dat juist andersom, en was niet erg geneigd om toe te geven. Dat gebeurde pas toen een mevrouw er ook om vroeg. Meijers legde later uit dat het bij het spel hoorde, dat het bestuur van ABN Amro liever aan zo'n mevrouw toegaf dan gezichtsverlies te lijden tegenover Peter Paul de Vries of de Pensioenfondsen."
Nijland: "Na de AVA hebben we de notaris, mr. R.J.C. van Helden, die het verslag van de bijeenkomst had gemaakt op de faculteit uitgenodigd. Die heeft uitgelegd wat zijn rol was, hoe aandelen werken en de interactie met het notariaat toegelicht."

Ethiek

De docenten bespraken met de studenten ook de ethische kanten van de zaak. Meijers: "Zeker wel. Zo heb ik zelf geen aandeel genomen, daar ben ik zeer principieel in. Ik ben ook actief als notaris en je kunt nooit het risico lopen aandelen – of zelfs maar één aandeel – te hebben in een bedrijf waar je ooit beroepshalve mee te maken kunt krijgen. Je moet te allen tijde zien te voorkomen dat je kunt worden beschuldigd van voorkennis en dat soort zaken. Ik kon toch op de AVA zijn omdat ik eenmalig als gemachtigde optrad voor iemand anders. We hebben ook niet gestemd of van ons spreekrecht gebruik gemaakt, ook de studenten niet. Het moest een academische exercitie blijven."
In de colleges kwam voorts de Nederlandse treurnis aan bod over het feit dat weer een groot Nederlands bedrijf, waarvan de voorloper nota bene werd opgericht in 1824 door Koning Willem I, in buitenlandse handen zou komen. Meijers: "Tja. Vergeet niet dat ABN Amro zelf de Banca Antonveneta in Italië na een fel gevecht heeft overgenomen. Toen waren het de Italiaanse sentimenten die opspeelden, maar toch ging de overname door."

Politiek

Meijers: "Nederland is teveel het braafste jongetje van de klas waar het de implementatie van wetgeving betreft, ook de Europese. Wij zijn geneigd om wetgeving klakkeloos naar de letter in te voeren, en minder naar de geest. Bij ons hebben de aandeelhouders te snel te veel macht gekregen. Andere landen doen dat anders. Je kunt bijvoorbeeld een bepaalde tak van het bedrijfsleven tot strategische tak verklaren om hem zo beter te beschermen. Dat het bij ons zo loopt heeft te maken met de kwaliteit van de politiek. Er worden beslissingen genomen zonder de consequenties voldoende te doordenken en zonder ze in een breder perspectief te plaatsen. De politiek zou meer in projecten moeten denken. Gelukkig is er de Eerste Kamer, die heeft vaak een hoedende rol."
"Nieuw is de enorme samenballing van kapitaal in de hedge funds en equity funds, die zich soms ook nog enorm roeren. Die had je eerst gewoon niet. Tel daarbij op de macht die de aandeelhouders nu hebben en dan kun je dit soort taferelen krijgen."
Student Temmink: "In de colleges kwamen aanvankelijk heel veel regels aan de orde die nauwelijks gingen leven, omdat je niet zag hoe ze in de praktijk functioneerden. Het is enorm leerzaam om ineens middenin die praktijk te staan. We gingen het nieuws over ABN Amro volgen en konden zo de verschillende visies onderscheiden. Verder heb ik geleerd dat het notariaat op veel meer terreinen dan ik verwachtte een rol speelt, je denkt dan eerder aan bijvoorbeeld de accountancy. Daarnaast was het een belangrijke les dat een notaris lang niet altijd een 8-tot-5-baan heeft, dat moet je je realiseren als je binnen het notariaat een richting kiest. Ik heb deze periode als geweldig positief en stimulerend ervaren, dit type onderwijs zou er vaker moeten zijn."

Ook na de roerigste periode zijn de docenten de overname met de studenten blijven volgen. Als ze de cursus vennootschaps- en rechtspersonenrecht weer geven, willen ze wederom aan de slag met een aansprekend praktijkvoorbeeld. Het is nauwelijks voor te stellen dat ze weer met hun neus in zo`n spraakmakende "affaire" vallen, maar niets is zeker: de tijd van rust en stabiliteit in het bedrijfsleven lijkt voorgoed voorbij.

Corine Hendriks

Het notarieel woordenboek

Doodstraf

WOORD-BOECK,
Waer in alle
De Kunſt-woorden des
Notariſchaps, mitſgaders ande-
re vreemde, ſoo Latijnſche als Franſche
woorden werden verduytſcht.

De *do's and dont's* van het oude notariaat zijn soms anders dan die van het huidige. Het meest sprekende voorbeeld van de laatste categorie, die van de *dont's*, is – voor onze moderne ogen – dat een notaris zijn medewerking aan transport- en hypotheekakten moest weigeren. Maar er is nog iets opvallends: namelijk dat andere redenen voor ambtsweigering juist weer frappante overeenkomsten met onze tijd vertonen.

Een notaris mocht bijvoorbeeld geen testament opmaken van iemand die daartoe onbekwaam was, zoals van iemand die minderjarig was of van een testateur die niet compos mentis bleek te zijn. Ook was dienstweigering op zijn plaats bij overeenkomsten die frauduleus waren (of bij die waarvan de notaris dat kon vermoeden). Daarbij werd in het bijzonder gedacht aan handelingen die schuldeisers benadeelden. Die waren weliswaar geen partij bij de desbetreffende akte, maar als derden wél betrokken bij de gevolgen ervan. Bij het faillissement van de Tilburgse Hypotheekbank, in de jaren tachtig van de vorige eeuw, is het notariaat herinnerd aan deze "antieke" doctrine.

Het werkelijke verschil tussen de gevallen waarin de notariële dienst moest worden geweigerd, maar waarin die toch werd verleend, ligt historisch gezien in de sancties. We kennen nu de waarschuwing, de berisping, de schorsing en de ontzetting uit het ambt. Dit laatste is van oudsher het ultimum remedium. Maar in het Italië van de veertiende eeuw werd daar anders over gedacht. In Parma bijvoorbeeld leidden toen sommige overtredingen tot een *fysieke* overtreffende trap. Niet bij de eerste misstap (die een boete inhield) maar wel bij de tweede en de derde herhaling van hetzelfde delict. Die tweede straf was het afhakken van de hand (de rechter voor de rechtshandigen, de linker voor de linkshandigen, zo moet worden aangenomen), maar een derde faux pas leidde voor de overtreder tot de dood op de brandstapel. Het is nauwelijks voor te stellen dat een notaris het ooit op dat gruwelijk einde heeft laten aankomen.[1]

Ben Duinkerken

Het signet van de notaris (20)

Overijssel (slot)

Einde van het notariaat in Overijssel

Keizer Karel V, landsheer van de Nederlanden, stichtte in al zijn gebieden centrale instellingen, waaronder centrale gerechtshoven, zoals het Hof van Holland. Ook in Friesland hadden de Saksische hertogen een centraal gerechtshof ingericht. Niet in Overijssel en Gelre, omdat deze gebieden relatief laat in de macht van de Habsburger kwamen, maar ook omdat deze gebieden zelf geen eenheid waren. Overijssel kende drie, Gelre zelfs vier kwartieren. Het verzet tegen een centraal hof was in Overijssel zeer groot.

In de Duitse landen had de keizer in 1518 de Reichsnotariatsordnung uitgevaardigd en dezelfde keizer had als landsheer in zijn Nederlandse gebieden het toezicht op het notariaat aan de centrale gerechtshoven opgedragen, waardoor het kerkelijke karakter langzaam verloren ging. Zo niet in Overijssel, daar bleef het notariaat na 1528, toen Karel V er landsheer werd, een puur kerkelijke aangelegenheid. In 1626 was het Spaanse garnizoen uit Oldenzaal verdreven en werd ook in Twenthe de reformatie met kracht doorgezet. In het Overijsselse Landrecht van 1630 (kort na de Dordtse synode) werd het notariaat als "paepsche stoutigheid" verboden. De weerstand tegen dit kerkelijk verschijnsel was zelfs zo groot, dat bv. testamenten, die in Holland rechtsgeldig voor een notaris waren opgemaakt, in Overijssel geen geldigheid hadden. Voor het kerkelijke notariaat was geen plaats meer in Overijssel.

De laatste notariële akte oude stijl op Overijssels grondgebied opgemaakt, was van Henricus Friso in Oldenzaal in 1625. In Oldenzaal functioneerde toen nog het roomskatholieke kapittel van St.Plechelmus op middeleeuwse wijze. De akte van Henricus Friso was dan ook een procuratie, kerkelijk procesrecht. Zijn signet is een rooster van lijnen met zijn nadere herkomst – Stellingwarff - gedeeltelijk in, en gedeeltelijk ter weerszijden van het rooster geschreven:

Stelling
W#####R
A#######ff

Het aardige van de naam Friso (de Vries) en de herkomstaanduiding Stellingwerf is, dat juist in dit zuidoostelijk deel van Friesland geen Fries wordt gesproken maar een Nedersaksisch dialect, verwant dus aan het Twents van Oldenzaal. Toch voelt Henricus Friso zich Fries.

Caspar van Heel

1 Vgl. A.Fl. Gehlen, De zeventiende en achttiende eeuwse notarisboeken (Ars Notariatus 123), 139.

Postacademisch onderwijs

Eerste halfjaar 2008

De komende cyclus bestaat uit zeventien lezingen, die van half twee tot vijf – telkens op donderdag, behalve de voordracht van mr. dr. Gassler die op dinsdag plaatsvindt – in eigen huis worden gehouden. Daarbij is de opzet als vanouds, met als enig belangrijk verschil dat er nieuwe stoelen in de zaal staan, die gelukkig dit keer de goedkeuring van onze pao-deelnemers kunnen wegdragen.

• 7 februari
Mevr. prof. mr. I.J.F.A. van Vijfeijken en mevr. mr. H.F. van Joolingen
Actualiteiten Successierecht
• 14 februari
Prof. mr. A.H.N. Stollenwerck
Actualiteiten Estate planning
• 4 maart
Mr. dr. Y.E. Gassler
Overdrachtsbelastingclaims bij aandelentransacties
• 6 maart
Mr. A. van Hees en mr. H.A. Stein
Beslag en executie in de notariële praktijk
• 13 maart
E.H. Horlings RA
Balanslezen voor notariaat en advocatuur
• 20 maart
Prof. mr. F.A.W. Bannier en mr. W. F. Hendriksen
Beroepsaansprakelijkheid
• 27 maart
Mr. W. Bosse en mr. R. Oldenziel
Het omzetten van een maatschap in een BV of NV
• 3 april
Mevr. mr. T.J. Mellema-Kranenburg
Executele en Bewind
• 17 april
Prof. mr. H.W. Heyman en prof. mr. A.A. van Velten
Actualiteiten onroerend goed recht
• 24 april
Mr. B.M.E.M. Schols en prof. mr. F.W.J.M. Schols
Varia: (internationaal) erfrecht civiel en fiscaal
• 8 mei
Prof. mr. Gr. van der Burght
en mr. W. Speetjens
Enige vermogensrechtelijke en fiscale gevolgen van echtscheiding
• 15 mei
Prof. dr. B.G. van Zadelhoff
Vastgoedtransacties in de BTW en/of overdrachtsbelasting
• 22 mei
Mevr. mr. R. L. Albers-Dingemans
De rol van de notaris bij een executieveiling
• 29 mei
Mevr. mr. A.C. Wibbens-de Jong
Burenrechtelijke conflicten
• 5 juni
Mevr. mr. dr. C.G. Breedveld-de Voogd
Vormvereisten bij de koop van onroerend goed
• 12 juni
Prof. mr. G.T.K. Meussen
Fiscale aspecten van het nieuwe personenvennootschapsrecht
• 19 juni
Mevr. prof. mr. B.E. Reinhartz
Actualiteiten huwelijksvermogensrecht

Meer informatie over de lezingencyclus is te vinden in bijgaande brochure of op onze website: www.notarielestichting.nl.

Imponderabilia

HUGO DE GROOT in Metzelaars gewaad.

Schenking
Een jaar of veertig geleden schonk prof. mr. A. Pitlo zijn verzameling gravures en overige afbeeldingen van Hugo de Groot aan het Nederlands Centrum voor Rechtshistorische Documentatie, weet mr. Margariet Moelands, jarenlang directeur van dit Centrum te vertellen. Toen haar in Amsterdam gevestigde instituut midden jaren tachtig in zijn bestaan werd bedreigd, vond het gastvrij onderdak - bij wet geregeld nota bene - bij de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Niet alleen de directeur, ook de Hugo de Groot collectie verhuisde mee. Margariet Moelands, van mening dat deze oorspronkelijke Pitlo-verzameling eerder bij de Stichting dan bij de KB thuishoort, greep haar ophanden zijnde pensioen aan om die zaak te regelen. De KB was het gelukkig met haar eens, zodat de Stichting nu de trotse bezitter is van drieënveertig prenten van Hugo de Groot. Een mooie aanvulling op onze collectie antiquarische boeken van deze eminente jurist. Het bestuur is mevrouw Moelands en de KB erkentelijk voor hun gebaar.

Rectificatie
In de bijdrage van prof. mr. A.Fl. Gehlen, getiteld *Een Instructie van 't Notaris ampt door Daniël Mostert* in *Ponder 22*, is een storende drukfout geslopen. Op pagina 9 komt in de rechterkolom de passage voor: "*Dit alles omvat circa 11 pagina's handschriftelijke tekst…*". Het manuscript bestaat echter uit **110** pagina's; de nul is bij het drukken helaas weggevallen.

Kerstsluiting
Wegens kerstvakantie zal de Stichting gesloten zijn vanaf vijf uur vrijdagmiddag 21 december 2007 tot woensdagochtend 2 januari 2008.

Liesbeth van der Marck

Niehoff Werning & Kooij
verzekeringsadviseurs voor advocatuur en notariaat

Ssst... een klant!

Stel je voor. Je verwacht een belangrijk telefoontje van je eerste klant... Je visitekaartjes en het briefpapier zijn net door de drukker afgeleverd.
Maar zover is het nog niet. Een eigen notarispraktijk vergt nogal wat voorbereiding. Zoals een ondernemingsplan, het afdekken van het beroepsaansprakelijkheids- en arbeidsongeschiktheidsrisico. Niehoff Werning & Kooij heeft als specialist in het notariaat een aanzienlijk aantal startende notarissen op weg geholpen.
Wanneer u ons belt, sturen we de documentatiemap voor het notariaat vrijblijvend toe.

Snouckaertlaan 42, 3811 MB Amersfoort Tel. 033 - 464 13 40 Fax 033 - 464 13 45 info@nwk.nl www.nwk.nl ISO 9001 Gecertificeerd.